

Marieke van Twillert
m.van.twillert@medischcontact.nl
@medischcontact

'EDUTAINER' MAAKTE GEZONDHEIDSDATA HIP

Hans Rosling leerde ons naar de feiten kijken

De vorige week overleden Zweedse arts en statisticus Hans Rosling had een sterstatus. Trage maar grootse veranderingen binnen de mondiale gezondheidszorg toonde hij aan met aanstekelijke data.

Het gaat echt een stuk beter met de wereld dan we denken. De onconventionele Zweedse arts en statisticus Hans Rosling zei dat tegen wie het maar wilde horen en vooral zien. Om zijn stelling te illustreren, gebruikte hij cijfers en bollen in zijn voordrachten – heel grote bewegende bollen. Die stonden voor: aantal schoolgaande meisjes, of: aantal kinderen per vrouw. ‘Dat waren er in 1966 nog 5, nu minder dan 2,5. Een grootse verandering.’ Als hij sprak, hoorde je uitroeptekens.

Edutainer

‘De levensverwachting van mensen in de wereld is nu 71,4 jaar. Dat is tamelijk goed! En hoe? Dat komt door die gigantische groep mensen in het midden die niet in extreme rijkdom, maar evenmin in extreme ellende leeft. Hun leefomstandigheden zijn gigantisch verbeterd. Deze mensen stierven eerst nog aan dysenterie en tuberculose. En nu hebben ze diabetes en kanker. Dat is de grote omslag. Het is zoveel beter om aan kanker te overlijden als je 65 bent dan aan tuberculose als je 25 bent.’ Niet voor niets noemde hij zichzelf een ‘edutainer’. Op podia met groten der aarde, in scholen, of op internet, maakte hij de grote transformaties inzichtelijk. Een van die presentaties gaf Rosling ruim een jaar geleden in Amsterdam, waar hij het podium deelde met onder meer Bill Gates en Louise Fresco – die hij zijn ‘grote mentor op academisch vlak’ noemde. Tijdens zijn optreden zwaaide hij met zijn ruim drie meter lange aanwijsstok naar het scherm: ‘Kijk daar gaat Indonesië! En o, wat doen de Brazilianen, ze luisteren niet naar het Vaticaan!’ Alsof het een sportwedstrijd was die hij becommentarieerde. De zaal grinnikte. Wanneer je professionals en volwassenen iets probeert bij te brengen, moet je het op een plezierige manier brengen, zei Rosling een paar maanden later telefonisch vanuit Stockholm, waar hij emeritus hoogleraar was aan het Karolinska-instituut.

Westerse blik

Onbegrip en misvattingen, dat is waar Rosling tegen streed, met harde feiten en vrolijke gezondheidsdata als wapens. Hij was bezig met het schrijven van een boek over ‘*how to understand the world*’, zei hij vorig jaar. ‘Want we kunnen maar moeilijk een goed overzicht krijgen van de wereld. We beschouwen de wereld nog altijd te veel vanuit een westerse blik; we verdelen de wereld nog altijd in het Westen en de rest.’

Dat is het wereldbeeld van de jaren zestig, volgens Rosling – zelf kind van de jaren zestig. ‘Maar tegenwoordig lopen alle ontwikkelingen door elkaar. Het is veel beter om de wereld te begrijpen als een continuüm. Daarin leven maar heel weinig mensen aan het ene goede einde, en heel weinig mensen aan het andere slechte einde. De meesten leven in het midden.’

Mozambique

De jonge Hans Rosling uit Uppsala was als student al geëngageerd, samen met zijn latere vrouw Agneta, beschreef Nature. Eind jaren zestig deden zij mee met studentenprotesten tegen de

Via zijn zoon Ola kwam Rosling in aanraking met digitale middelen om de grafieken te laten leven.

oorlog in Vietnam en het apartheidsregime in Zuid-Afrika. Eind jaren zeventig trok het stel – hij arts, zij verpleegkundige – met twee jonge kinderen voor een paar jaar naar Mozambique, dat nog maar kort onafhankelijk was van Portugal. Het was een belofte die hij lang ervoor had gedaan aan de in 1969 vermoorde vrijheidsstrijder Eduardo Mondlane.

Rosling was in Noord-Mozambique als enige arts verantwoordelijk voor een gebied met 300 duizend mensen en zeer gebrekkige gezondheidszorg. De arts moest toezien dat patiënten, onder wie veel kinderen, onnodig stierven aan ziektes. ‘Het waren traumatische jaren’, zei hij later. In 1981 ontdekte hij de oorzaak van een

verlammende ziekte, konzo. Dorpsbewoners hadden bittere cassave gegeten, het enige gewas dat groeide tijdens een droogteperiode. De plant is giftig, het bevat cyanogene glycosiden, verwant aan cyanide. Het gif verdwijnt door de bittere cassave enkele dagen te weken in water. Juist dat weken sloegen de dorpsbewoners over, omdat er nauwelijks water was.

De feiten

Na terugkeer naar Zweden, bleef hij betrokken bij onderzoek naar konzo, en gezondheidszorg in Afrika, maar ook Cuba – Fidel Castro vroeg hem een ziekte te onderzoeken in de jaren negentig. Aan het Karolinska-instituut gaf hij les in mondiale gezondheidszorg. Meer en meer onderkende hij de invloed van ‘extreme armoede’ op ziekte en gezondheid. En, ontdekte hij vanaf eind jaren negentig, zijn studenten en ook zijn collega’s konden ‘extreme armoede’ eigenlijk niet begrijpen. En dat onbegrip kwam weer voort uit dat ouderwetse wereldbeeld van ‘ontwikkeld’ versus ‘niet-ontwikkeld’ – de boodschap die hij later kracht bij zette met bewegende data. Via zijn zoon Ola kwam Rosling in aanraking met digitale middelen om de grafieken te laten leven. De software voor de ‘bewegende bollen’ om wereldtrends weer te geven, werd ontwikkeld als familieproject. Samen met zijn zoon en schoondochter, richtte hij in 2005 de website Gapminder op.

Als epidemioloog vloog hij in 2014 naar West-Afrika om het Liberiaanse ministerie van Volksgezondheid drie maanden lang bij te staan in de aanpak van ebola. Met data, uiteraard. Typerend voor Rosling is dat hij de uitbraak van ebola later in perspectief plaatste. Hij noemde de epidemie vorig jaar een uitzondering. ‘Kijk in plaats daarvan naar de zelfmoordcijfers van jonge vrouwen. De nummer één doodsoorzaak in de wereld van jonge meisjes tussen 15 en 19 jaar is zelfmoord. Dat is schokkend. En bij jonge mannen is het doodsoorzaak nummer drie, na moord en verkeersongelukken. Dat is een enorm probleem.’ De hoge percentages aan zelfdoding verklaarde hij door het stijgende welvaartsniveau in landen als Ghana en Vietnam. ‘In Latijns-Amerika en Azië zie je dezelfde situatie, wanneer landen een bepaald welvaartsniveau hebben bereikt. Jonge vrouwen hebben dan een hoop rechten verworven. Ze zijn naar school geweest, ze hebben ambitie en visie om iets met hun leven te doen, en dan in de puberteit blijkt dat er toch veel minder mogelijk is voor ze. Door hun familie en de maatschappij worden ze tegengehouden om zich verder te ontplooien. Dat frustriert ze bovenmatig.’

Zijn boodschap is telkens weer: je moet goed de feiten en de realiteit bestuderen, om vervolgens te kijken welke lessen je daaruit kunt trekken.

Hoog fruit

Rosling keek via de statistieken naar ‘het grote plaatje’ en zag net iets andere ontwikkelingen. ‘Sinds 2008 is het aantal conflicten in de wereld weer aan het toenemen, terwijl het daalde sinds 1945. Dat is heel gevaarlijk. Het aantal kinderen dat gestopt is

‘Extreme armoede is een vrijhaven voor extremisme’

met school, daalt niet meer sinds 2008. Het armoedepercentage ging aardig naar beneden. Maar het aantal mensen dat in armoede leeft, is nota bene hetzelfde als in 1800.’

Als je een stabiele en succesvolle wereld wilt, moeten we het fruit plukken dat hoog hangt. Dat zijn de twintig landen in conflict zoals Syrië, Nigeria, West-Timor, Afghanistan. En de twintig landen waar conflicten zijn in bepaalde gebieden. Eén manier om dat aan te pakken is om een einde te maken aan extreme armoede. Extreme armoede is niet alleen een humanitair probleem – het is ook een vrijhaven voor extremisme.’

Stoppen

Als praktiserend arts was hij niet meer actief. Voelde hij zich nog arts?, vroeg ik hem vorig jaar. ‘*Being a doctor is like being an alcoholic.* Het is erg moeilijk om met drinken te stoppen. Als je besluit om te minderen, zullen collega’s naar je toe komen en zeggen: ja, maar je neemt toch nog wel wat in het weekend? Mijn advies is: het is mogelijk om te stoppen. Ik ben getraind in interne geneeskunde, daarna ging ik verder als epidemioloog, en werd volksgezondheidsexpert. We worden als arts vrij breed opgeleid, om ook bredere context te zien. Management, biologie, techniek, sociale aspecten, alles komt voorbij. En, gezondheidszorg gaat altijd over geld. Ik denk dat een aantal artsen, niet allemaal, bestemd is voor andere taken. Ik heb vrienden met een geneeskundeachtergrond die nu investeerder zijn op de beurs. Niemand kan immers zo goed inschatten welke waarde nieuwe medicijnen zouden kunnen hebben. Anderen zijn goed in het adviseren van de media of juist infrastructuur, zoals ziekenhuizen. Er is een aantal dokters dat moet stoppen met drinken. En we zouden niet te hardvochtig moeten oordelen over onze collega’s die stoppen met drinken. Dwing ze niet. Ik heb nu zoveel jonge vrouwelijke collega’s die werken als arts op het gebied van volksgezondheid. Zij worden bijna gedwongen om door te gaan. Omdat ze aanzien verliezen als ze iets anders gaan doen dan werken als klinisch arts. Zelf heb ik daar geen last van gehad. Er zijn nog altijd subtiele genderverschillen die je op het eerste oog niet doorhebt. Als je als man het loopbaanpad verlaat, wordt dat als mannelijk beschouwd – en dat is geaccepteerd.’ ■

Hans Rosling overleed op 7 februari in zijn geboorteplaats Uppsala aan alvleesklierkanker. Hij werd 68 jaar.

web

Meer informatie en eerdere MC-artikelen over dit onderwerp vindt u onder dit artikel op medischcontact.nl.